

# ВИДАВНИЦТВО ТА КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Факти, тенденції, рекомендації

*Результати дослідження, проведеного у  
2012 році*

Цю публікацію здійснено за підтримки Європейського Союзу.  
За зміст публікації повну відповідальність несе автор;  
публікація жодним чином не відображає точку зору  
Європейського Союзу.

Методологія дослідження, збір даних і звіт  
Олександр Афонін

Коментарі до Звіту дослідження книжкової галузі  
Рюдігер Вішенбарт

Резюме Звіту дослідження книжкової галузі  
Мирослава Прихода

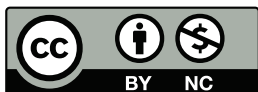
Висновки та рекомендації  
Олександра Коваль

Переклад з англійської  
Мирослава Березовська

Редагування  
Мирослава Прихода та Софія Волковецька

Ця публікація не відображає офіційної  
точки зору Фондації *Next Page*.

Ця публікація доступна на умовах  
Creative Commons  
Attribution-NonCommercial-ShareAlike  
Ліцензія 3.0



*Не для продажу. Лише для вільного розповсюдження*

## LIST OF CONTENT

ВСТУП .....	5
-------------	---

<b>ВІДНОВЛЕНА КНИЖКОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ ГОТУЄТЬСЯ ЗУСТРІТИ ВИКЛИКИ У ВЛАСНІЙ КРАЇНІ ТА З-ЗА КОРДОНУ</b> Рюдігер Вішенбарт .....	6
--	---

### **ЗВІТ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ**

<b>Олександр Афонін, президент Української асоціації видавців та книготорговців</b> .....	14
---	----

1. Основні правила і стандарти, встановлені урядом для суб'єктів видавничої справи .....	14
2. Базові індикатори, що характеризують ринок видавничої продукції .....	15
2.1. Видання книжок .....	15
2.2. Книжкова торгівля .....	18
3. Основні зацікавлені учасники книжкового ринку, їхня роль та зв'язки .....	19
3.1. Видавництва .....	19
3.2. Книготорговельні підприємства .....	23
3.3. Підприємства поліграфії .....	29
3.4. Цифровий видавничий ринок .....	30
3.5. Ситуація з несанкціонованим копіюванням видавничої продукції (піратство) .....	32
4. Імпорт та експорт книжкових видань. Переклади .....	33
4.1. Імпорт та експорт книжкових видань .....	33
4.2. Переклади іншомовних видань українською мовою .....	37
5. Особливості освітнього видавничого ринку .....	39
6. Бібліотеки та громадські організації .....	41
6.1. Бібліотеки .....	41
6.2. Громадські організації .....	45
7. Загальна інформація щодо контексту .....	46
8. Підсумки .....	47

### **ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ**

<b>Олександра Коваль</b> .....	49
--------------------------------	----

На сайті проекту [www.bookplatform.org](http://www.bookplatform.org) доступні онлайн додаткові матеріали англійською та українською мовою:

1. Повна версія ЗВІТУ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ, підготовлена Олександром Афоніним, президентом Української асоціації видавців та книготорговців
2. Додатки до ЗВІТУ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ, представлено у цій брошурі

## ВСТУП

Ця брошура містить короткий виклад дослідження сфери українського книговидання, його основних результатів та висновків, а також коментарі двох експертів. Дослідження предмету книговидання та розповсюдження книг в Україні у такому обсязі проводиться вперше. Воно здійснене Українською асоціацією видавців та книгорозповсюджувачів (УАВК) на основі системного збору інформації упродовж багатьох років. Звіт підготовлено на замовлення ГО «Форум видавців» у межах реалізації проекту Book Platform. У звіті подано інформацію про стан української видавничої галузі від 2002 до 2012 року.

У період роботи над цією публікацією вже почали з'являтися перші відчутні результати дослідження та звіту.

Парламентські слухання, котрі відбулися 15 травня 2013 року у Києві, значною мірою брали за основу інформацію та аналіз, представлені у цьому звіті. Комітет з питань культури і духовності Верховної Ради України організував слухання на тему «Проблеми розвитку українського книговидавництва, книгорозповсюдження та перспективи підтримки читання в Україні», які відбулись у сесійній залі парламенту. Серед спікерів були голови парламентських комітетів, депутати Верховної Ради, представники Кабінету Міністрів, видавці, книгорозповсюджувачі, бібліотекарі та промоутери. За підтримки проекту Book Platform на слуханнях також був присутній Йєнс Баммель - генеральний секретар Міжнародної асоціації видавців (МАВ), організації, котра знаходиться у Женеві та представляє інтереси книговидавців у всьому світі.

Невдовзі після парламентських слухань Президент України підписав Указ №336/2013 від 19.06.2013 року «Про деякі заходи щодо державної підтримки книговидавничої справи і популяризації читання в Україні».

## Видавництво та книгорозповсюдження в Україні:

# ВІДНОВЛЕНА КНИЖКОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ ГОТУЄТЬСЯ ЗУСТРІТИ ВИКЛИКИ У ВЛАСНІЙ КРАЇНІ ТА З-ЗА КОРДОНУ

- Загальний огляд та контекст
- Економічні та інші відповідні основні показники

Населення України становить майже 45 мільйонів осіб, з яких 77.8% - українці та 17.3% - росіяни. Державною мовою є українська мова.

Колишня радянська республіка, Україна здобула незалежність у 1991 році. Фінансова та економічна криза 2008 року завдала країні серйозного руйнівного удару, спричинивши падіння ВВП на 20% у період між весною 2008 року та весною 2009 року.

ВВП на душу населення: \$7 210 (ПКС, 2011, МВФ)

Одна українська гривня (UAH) дорівнює приблизно 0,095 євро (EUR).

- Авторське право та нормативна база

Закон 2001 року звільнив видавництва та друкарські компанії від сплати податку на додану вартість (ПДВ) та оподаткування надходжень від додрукарської підготовки, а книгодрукування та мережу книгорозповсюдження - від сплати ПДВ на реалізацію книг.

1997: Прийнято Закон України «Про видавничу справу», який визначає діяльність видавничої галузі як на внутрішньому ринку, так і в її міжнародній взаємодії.

Законом передбачено, що видавці повинні передавати від десяти до сімнадцяти примірників кожного видання Книжковій палаті України, а також кільком громадським бібліотекам.

Обов'язковим є використання ISBN (Міжнародного стандартного номера книги), який присвоюється Книжковою палатою України. Його вартість становить 57 гривень 48 копійок за друковане видання; на гуртові замовлення надаються знижки.

## • Український книжковий ринок

У цьому дослідженні представлено лише внутрішній книжковий ринок України, який за приблизними підрахунками забезпечує від 20 до 23 % усього книгоспоживання в Україні, тоді як сукупний легальний, індивідуальний та нелегальний імпорту з Росії разом з піратськими виданнями становить приблизно 73-74% долі ринку.

Беручи до уваги зазначені показники, загальна вартість внутрішнього українського книжкового ринку оцінюється у 1 600 мільйонів гривень у 2011 (або 154 млн. євро, що є нижчим показником порівняно з 2010 роком (тоді ця цифра сягала 1 800 млн. грн.)), тоді як чистий дохід видавців становить приблизно 1 мільярд гривень (або 95 млн. євро у 2011 році).

Перехідний період, який почався після розпаду Радянського Союзу у 1991 році, зумовив у сфері книговидавництва певні перетворення. Від галузі, суворо контрольованої державою з 26-ти спеціалізованими видавництвами, котрі безпосередньо підпорядковувалися Державному Комітету з питань книговидавництва, 3600 точками роздрібного продажу книг, які підлягали подібному централізованому контролю, книговидавництво перейшло до сьогоденного стану високо диверсифікованої індустрії. На початку 1990-их перші кроки в напрямку приватизації призвели до руйнування старої системи книговидавництва та розповсюдження книг, як і у більшості колишніх країн соціалістичного блоку.

До 1990 року світ побачило 7 тисяч нових видань, було розповсюджено 177 мільйонів примірників, що становило 3,4 примірника на одного мешканця. До 1999 року цей показник знизився до 0,4 книги на одного мешканця. Завдяки різноманітним ініціативам, включно зі звільненням від сплати податків, у 2008 році після періоду сталого росту і до початку міжнародної економічної кризи, котра почалася того ж року, розповсюдження книг досягло показника в середньому 1,26 книги на українця, тоді як річний випуск нових найменувань потроївся та знову досяг рівня 1990-их років - 21 500 нових публікацій та 1 326 нових видань у 2011 році.

У наступному десятилітті після 2002 року спостерігався значний ріст показників видавничого сектора, починаючи від 11 651 нової публікації, 793 перевидань та сукупного тиражу 48 мільйонів примірників. 2008 рік ознаменував пік розвитку цієї галузі з показниками 22 825 нових публікацій, 1 225 переви-

дань та сукупного тиражу 58 мільйонів примірників. Після цього почалась економічна криза, яка завдала руйнівного удару цілій країні, а разом з тим видавничій сфері та іншим галузям промисловості. Тим не менше, до 2011 року світ побачило 21 500 нових видань та 1 326 перевидань, що загалом становило 47 мільйонів розповсюджених примірників.

У 2011 році було офіційно зареєстровано 1 576 книговидавців, серед яких 484 випускали 10 чи більше публікацій на рік (у 2008 році ці цифри становили 1 792 та 454 відповідно).

- **Видання книжок**

Середній тираж видань становив 3 800 примірників у 2002 році, тоді як у 2007 році - 3 100, у 2011 - 2 000. Для художніх видань тенденція була дещо іншою: з 1 500 примірників у 2002 до 2 500 у 2011 році. Проте ця цифра все ще значно поступається показнику 2007 року, який становив 3 300 примірників.

- **Переклади**

У 2011 році із 3 731 публікації художніх творів 594 становили переклади (іншими словами, ця цифра становила 15,9% від загальної кількості публікацій і була дещо вищою від попередніх років). Серед перекладених творів 228 праць - переклади з англійської мови, 221 - з російської (кількість перекладів з якої найбільш динамічно зростала за останні роки), 85 - з французької, 67 - з німецької та 65 - з польської мови.

- **Навчально-педагогічна література**

Матеріали, котрі офіційно використовуються як навчальні матеріали та підручники, потребують формального затвердження (печатки) Інституту Інноваційних технологій і змісту освіти ([www.info.gov.ua](http://www.info.gov.ua)) та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України ([www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua)). Без офіційного затвердження матеріали не можуть використовуватися у навчально-виховному процесі.

Тираж видання підручників впав від середнього показника 5 900 у 2002 році до менш ніж половини, що становило 2 500 примірників у 2011 році.

Переважає більшість освітніх закладів, особливо закладів вищої освіти, мають власні видавничі відділи, котрі публікують підручники для своїх студентів, що в загальному підсумку ста-



новить від 15 до 16 тисяч доступних публікацій лише у цьому конкретному сегменті ринку.

Ринок підручників, включаючи безкоштовні підручники для студентів та шкільних бібліотек, оцінюється приблизно у 150 мільйонів гривень, а це приблизно 150-160 публікацій.

#### • Цифрові видання та їх розповсюдження

Електронні книги почали набувати популярності в Україні з появою таких електронних пристроїв для читання, як *PocketBook*, з переважаючим форматом документів PDF, ePub та TXT, а також регіонально популярним FB2. Проте, піратські електронні книги все ще серйозно домінують на ринку порівняно з легальним ринком електронних книг, котрий починає поволі з'являтися в Україні.

#### • Бібліотеки

Із понад 40 000 бібліотек по всій Україні тільки 19 300 є державними і більш ніж 20 000 - шкільними бібліотеками. Чотирнадцять бібліотек мають особливий статус національних або державних бібліотек.

Дві національні бібліотеки - Національна бібліотека імені Вернадського ([www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua)) та Національна бібліотека Верховної Ради України ([www.nplu.gov.ua](http://www.nplu.gov.ua)), мають фонд понад 4,5 мільйонів книг кожна.

#### • Реалізація книг: розповсюдження та продаж

Експерти галузі оцінюють оборот роздрібної торгівлі книг в Україні приблизно у 750-800 мільйонів гривень. Приблизно 25 мільйонів примірників розповсюджують через канали роздрібної торгівлі, тоді як загальний обсяг книговидання в Україні становить приблизно 47 мільйонів примірників. Загальний обсяг продажу у 2012 році знизився на 10% порівняно з 2011 роком.

Середня торговельна націнка на роздрібний продаж книг порівняно з чистою ціною від виробника становить приблизно 85%, причому ця цифра суттєво відрізняється залежно від каналів продажу - маленькі незалежні книжкові крамниці ставлять націнку в середньому 50-70%, тоді як націнка великих мереж та книжкових супермаркетів становить приблизно 120-180%, а націнка книжкових яток - 40-60% від ціни виробника на одну книжку.

В Україні жоден гуртовий реалізатор книг не володіє значною долею ринку.

У роздрібній торгівлі на ринку значною мірою представлені мережеві книгарні з іноземним капіталом у формі власності (серед них - російська мережа ЕКСМО, та польська ЕМРІК).

#### • Піратство

В Україні піратська продукція на ринку паперових та електронних книжок є доволі звичним явищем. За результатами проведеного експертами опитування та дослідження, здійсненого УАВК, було отримано таке співвідношення: в секторі навчальної літератури - 60% продукції є легальною і 40% піратською, тоді як в інших жанрах - 93-95% займають легальні видання і 5-7% - піратські.

#### • Імпорт та експорт

Як було згадано раніше, в українському ринку книговидавництва традиційно переважають книги з Росії.

Експорт в Росію та країни СНД становить приблизно 170 млн. грн. Дохід від продажу авторських прав в інших країнах становить лише від 20 до 25 тисяч євро.

#### • Професійні організації, книжкові ярмарки, програми промоції та фінансування

Найважливішими професійними організаціями у даному секторі є Українська асоціація видавців та книгорозповсюдвачів (УАВК) та Українська книжкова палата імені Івана Федорова - державна установа, котра також керує українським відомством ISBN.

Найбільшим книжковим ярмарком та літературним фестивалем в Україні є «Форум видавців у Львові», засновником та організатором якого є неприбуткова громадська організація «Форум Видавців» спільно з УАВК. Форум відбувається щорічно, починаючи з 1994 року (<http://bookforum.ua>).

#### • Підхід та методологія даного дослідження

З метою проведення глибинного аналізу та документування усіх аспектів книговидавничої галузі країни під час цього дослідження було використано офіційну інформацію з відповідних українських джерел та поєднано її з результатами інтерв'ю експертів.

- **Прогноз на майбутнє: перспективи та виклики**

Книжкова галузь України упродовж останніх десятиліть набула досвіду існування в умовах складних подій та викликів - від відновлення після розпаду радянської системи до впливу економічної кризи, котра завдала руйнівного удару цілій галузі, та згодом - до скромного росту за останні роки.

Зараз галузь перебуває у складному контексті вимогливого часу змін і вже зараз змушена стикатися та протистояти диджиталізації та наступу нової глобальної конкуренції.

Загрозливу ситуацію характеризують три загальні зауваження:

- Книжковій галузі в Україні доводиться витримувати доволі сильну конкуренцію з боку інших країн, а саме сусідніх Росії та Польщі;
- Результатом сучасної цифрової революції стало як суттєве збільшення кількості легальної книжкової продукції, так і випадків піратства на внутрішньому і зовнішньому ринку;
- На внутрішньому ринку книжкова галузь продовжує регулюватися рамковими урядовими постановами, котрі не сприяють розвитку книжкового ринку та книговидавничої галузі як сектору промисловості, який міг би модернізувати країну та розвинути суспільство, що базується на знаннях, в якому використання культурної та інтелектуальної власності є фундаментально цінним активом.

У дослідженні вперше пропонується детальний та диференційований план, розроблений на основі вичерпної та всебічної інформації про цілий сектор та його контекст. При умові постійного оновлення у майбутньому цей план є вагомим кроком у напрямку успішної відповіді майбутнім викликам, а саме:

- Створити чітку картину місцевого ринку, його гравців, їх слабких та сильних сторін, що є основною метою даного дослідження;
- Мати змогу порівняти місцеві моделі та практики інших ринків з метою кращого вивчення та удосконалення місцевої комерційної діяльності;

- Надати можливість урядові створити сучасну правову базу, основою якої є послідовна та цілісна інформація про місцеву галузь.

У рамках цієї широкої перспективи та з огляду на отримані ключові дані з дослідження українських учасників проекту, можна сформулювати ряд пропозицій з метою розвитку книжкової галузі у майбутньому:

- Прийняти дане дослідження за вихідну точку з метою його постійного оновлення та вдосконалення (щорічно, беручи даний момент за точку відліку) його ключових результатів та висновків;
- Створити більш детальну реєстрацію, яка також дозволить усім учасникам проекту краще зрозуміти не лише внутрішній ринок, але й імпорт, а також неправомірні частини галузевої діяльності, а саме піратську та контрабандну продукцію;
- Уможливити доступ до результатів дослідження (загальний звіт, а також ключові дані, структуровані у стислі таблиці) для всіх зацікавлених сторін та ЗМІ, з поданою як українською, так і російською та англійською мовами інформацією, та розміщенням на вебсторінці.
- Заохочувати організацію щорічного «дня книжкової справи», який збирав би усіх зацікавлених сторін з усього ланцюжка створення продукту з метою внутрішнього обговорення розвитку галузі та кращих прикладів діяльності, а також визначення цілей для майбутнього вдосконалення, що повинно включати такі дії:
  - Організацію відкритого семінару та робочого засідання для видавців та розповсюджувачів книг з метою обговорення результатів та пояснення користі від удосконалення комерційної діяльності, а також заохочення усіх зацікавлених сторін до надання інформації у більш широкому спектрі у майбутньому;
  - Запровадження спонсорської підтримки професійного навчання талановитих молодих фахівців як у галузі видання, так і розповсюдження/роздрібної торгівлі у міжнародних навчальних закладах (навчання може включати як короткострокові програми, наприклад, літні школи, так і повноцінні тривалі навчальні курси) з метою підвищення профе-

сійних навичок у цій галузі. Відбірковий процес для таких грантів може співпадати з врученням нагород під час існуючого книжкового чи літературного фестивалю, щоб підкреслити важливість високих професійних стандартів книжкової культури загалом.

- Для освітніх видань розглянути можливість організації щорічного семінару, який збиратиме авторів підручників, видавців, учителів та представників Міністерства освіти та науки, а також забезпечити участь наставника з міжнародним професійним досвідом з метою започаткування та посередництва у перемовинах з питань стандартів у видавництві підручників.

Окрім цього, аналіз української книжкової галузі дав нам можливість зрозуміти та виокремити ті важливі для зміцнення усієї галузі сфери, які потребують заходів покращення, а саме:

- Заохочувати видавців, розповсюджувачів та реалізаторів книг створити інформаційне управління матеріально-технічними ресурсами, яке дозволить здійснювати більш ефективне управління комерційними підприємствами, а також вести більш прозору систему бухгалтерського обліку, виплати гонорарів тощо. Організувати професійну дискусію з акцентом на освітній сектор видавничої галузі. Ця дискусія повинна включати діалог між видавцями та урядовими організаціями з метою оптимізації існуючої системи «штампів» затвердження, а також перетворення її на відкритішу систему, що у свою чергу дозволить більш гнучко інтегрувати навчальні матеріали без складної та вартісної процедури затвердження кожного окремого підручника чи навчального видання;
- Використовувати дані офіційного реєстру нових публікацій з метою створення ґрунтовної відкритої та доступної бази даних «книг у наявності та у друці», яка може стати основою для сучасного каталогу замовлень та системи обліку для видавців і розповсюджувачів.

Для виконання цих завдань та використання можливостей усі зацікавлені сторони з України повинні співпрацювати з міжнародними партнерами, особливо в рамках міжнародних професійних організацій та ярмарків.

# ЗВІТ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ<sup>1</sup>

## 1. ОСНОВНІ ПРАВИЛА І СТАНДАРТИ, ВСТАНОВЛЕНІ УРЯДОМ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ

Загальні засади видавничої справи, порядок організації та провадження видавничої діяльності, розповсюдження видавничої продукції, умови взаємовідносин і функціонування суб'єктів видавничої справи визначає Закон України «Про видавничу справу» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/318/97>).

Підприємство чи підприємець, що має намір друкувати книжки чи займатися книжковою торгівлею, зобов'язані зареєструватися (отримати ліцензію) в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України ([www.comin.kmu.gov.ua](http://www.comin.kmu.gov.ua)).

Відповідно до Закону України «Про обов'язковий примірник» (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-14>) видавець, зобов'язаний надіслати від 10 до 17 обов'язкових безоплатних примірників у Книжкову палату України, фонди деяких бібліотек, які мають статус «національних» та «державних», а також в органи державної влади та управління.

**Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держкомтелерадіо)** є головним у системі центральних органів виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, в інформаційній та видавничій сферах.

До складу колегії Держкомтелерадіо входять і представники громадських об'єднань, що представляють інтереси суб'єктів інформаційної сфери і книговидавничої галузі. Інтереси видавців у складі колегії представляє президент УАВК.

---

<sup>1</sup> Резюме Мирослави Приходи, доцента кафедри видавничої справи і редагування Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Зроблене на підставі звіту про результати дослідження української книжкової галузі, проведеного Олександром Афоніним, президентом Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів.

**Національне агентство ISBN (НА ISBN)** в Україні було створене 1997 року.

ISSN – питання щодо приєднання України до системи ISSN вирішується на урядовому рівні.

ISTC – питання щодо приєднання України до системи ISTC у стадії вивчення.

DOI – цифрова ідентифікація об'єктів – вітчизняні суб'єкти інтелектуальної власності (науковці) використовують.

ONIX – стандарти електронної комерції – питання щодо впровадження на стадії вивчення.

**Оподаткування видавничої діяльності.** Вітчизняні суб'єкти видавничої справи працюють в режимі пільгового оподаткування.

Видавництва та поліграфічні підприємства не сплачують податку на додану вартість і податку на прибуток, а книжкова торгівля звільнена від сплати податку на додану вартість від продажу книг, виданих в Україні, однак сплачують податок на прибуток у розмірі 21 %.

В Україні не існує законів та регуляторних актів, які б обмежували торгіву націнку на книги.

## **2. БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РИНОК ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ**

### **2.1. Видання книжок**

Статистику друку книжок в Україні веде Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)). Згідно з її даними, обсяги друку нових назв книжок та перевидань за останні 10 років характеризуються такими показниками (див. табл. 2.1.1):

Таблиця 2.1.1

Кількість нових видань та перевидань,  
випущених в Україні у 2002-2011 роках<sup>2</sup>

Рік видання	Нові видання		Перевидання	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
2002	11651	40386,2	793	7476,7
2003	12963	34233,3	842	5229,6
2004	13946	47376,0	844	5428,7
2005	14956	48421,7	764	5638,1
2006	15097	48892,9	770	5316,7
2007	17143	50613,3	844	5498,4
2008	22815	53914,0	1225	4244,1
2009	21470	45595,8	1021	2918,6
2010	21347	40587,5	1210	4470,8
2011	21500	42300,6	1326	4265,1

Книжкова палата України реєструє обов'язкові примірники книжок у рік їх надходження до фондів, а не обов'язково в рік видання. Тому похибка може становити 3-5 %. Український книжковий ринок вже тривалий час перебуває в стані стагнації, сумарний тираж виданих книжок (за винятком двох пікових років (мін 2003 і мах 2008) коливається навколо цифри 45 млн примірників, близько одного примірника на душу населення. Зменшився середній наклад з 3800 примірників 2002 р. до 1900 у 2011-му (див. табл. 2.1.2).

<sup>2</sup> За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)).



Таблиця 2.1.2

Середні накладки книжок і брошур за цільовим призначенням у 2002-2011 роках<sup>3</sup> (тис. прим.)

Розділи цільового призначення	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Всього	3,8	2,9	3,6	3,4	3,4	3,1	2,4	2,2	2,0	2,0
Наукові видання	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6	0,4	0,5	0,4	0,4	0,3
Науково-популярні видання для дорослих	4,1	2,7	2,7	3,1	5,0	3,9	2,4	2,3	2,5	2,2
Нормативні та виробничо-практичні видання	1,6	1,6	2,1	2,4	2,2	1,3	1,4	2,2	1,8	1,9
Офіційні видання	1,8	2,3	1,6	1,0	0,9	0,4	0,5	0,6	0,9	0,6
Громадсько-політичні видання	3,2	7,6	3,2	35,6	3,0	32,0	4,9	3,0	4,4	1,2
Навчальні та методичні видання	5,9	4,3	6,1	4,7	4,4	3,4	2,8	2,5	2,4	2,5
Літературно-художні видання для дорослих	1,5	1,7	2,1	2,4	3,3	2,4	2,6	1,9	1,9	2,5
Видання для дітей та юнацтва	4,2	3,4	5,3	5,3	4,5	4,3	3,8	3,2	3,5	2,8
Довідкові видання	4,8	3,3	3,6	5,2	4,7	3,5	3,1	3,6	3,0	2,7
Інформаційні видання	1,6	4,4	6,1	1,2	1,4	3,4	10,4	11,3	2,4	0,8

<sup>3</sup> За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)).

Видання для видавців та книгорозповсюджувачів	1,0	—	—	—	—	—	—	21,8	—	—
Бібліографічні видання	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	5,8	0,2	0,2
Видання для організації дозвілля	12,5	5,0	5,8	10,4	13,4	11,6	11,4	10,7	9,0	9,6
Рекламні видання	2,6	1,4	5,0	11,5	3,3	0,8	0,7	28,8	—	1,5
Літературні релігійного змісту	6,7	4,3	3,4	3,0	3,7	11,6	2,3	3,0	3,0	2,1

У 2011-2012 роках було видано близько 45 тисяч назв книжок. Частина видань має відомчий характер, друкується у друкарнях державних установ і хоча їх фіксує Книжкова палата України, у вільний продаж вони не надходять.

## 2.2. Книжкова торгівля

Офіційної статистики роздрібного продажу книжок в Україні немає.

Загальна кількість проданих книжок в межах України 2011 р. – близько 24-25 млн примірників на загальну суму приблизно 750-800 млн грн. Виторг від експорту продукції, переважно до Росії та в інші країни СНД, 2010 р. становив майже 170 млн грн. Продаж ліцензій на видання творів українських авторів в інші країни – 20-25 тис. євро на рік.

Сумарний виторг від реалізації української видавничої продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках приблизно 950 млн – 1 млрд грн на рік.

Близько 100 видавництв на конкурсних засадах отримують державне замовлення і бюджетне фінансування на:

- видання соціально значущих видань, список яких формує Державний комітет телебачення та радіомовлення України (в середньому 170-180 назв) на суму 20 млн грн на рік;
- видання підручників для загальноосвітніх навчальних закладів, які розповсюджуються через шкільні бібліотеки учням на період навчання; це 150-160 назв на 150 млн грн. на рік.

Виторг видавців від продажу книжок на вільному ринку і за виконання державного замовлення коливається від 1 млрд 120 млн грн до 1 млрд 170 млн грн.

Торгова націнка суб'єктів книжкової торгівлі на вітчизняну книжкову продукцію така:

- незалежні невеликі книгарні встановлюють націнку 50-70 %;
- мережі книгарень та великі книгарні – 120-180 %;
- книжкові кіоски, в яких торгівлю здійснює приватний підприємець, – 40-60 %.

Середня торгова націнка на книжкову продукцію в Україні становить 85 %.

Роздрібний продаж книжок загалом становив близько 1 млрд 800 млн грн у 2010-му і 1 млрд 600 млн грн у 2011-му.

УАВК оцінює внутрішній книжковий ринок так:

- книжки, видані українською, російською та мовами національних меншин – 20-23 %;
- книжки, імпортовані з усіх країн, крім Росії, – близько 5 %;
- книжки з Росії (імпортовані легально, контрабанда і піратське додрукування) – 73-75 %.

Частка вітчизняних видань на книжковому ринку в різні роки коливалась від 5-7 % до нинішніх 20-23 %, однак на ринку завжди переважали книжки російських видавництв.

### **3. ОСНОВНІ ЗАЦІКАВЛЕНІ УЧАСНИКИ КНИЖКОВОГО РИНКУ, ЇХНЯ РОЛЬ ТА ЗВ'ЯЗКИ**

#### **3.1. Видавництва**

До Державного реєстру України видавців, виготовлювачів та розповсюджувачів книжкової продукції на 25.11.2012 року було внесено 4205 юридичних та фізичних осіб. Однак більшість із них такої діяльності не здійснює.

У табл. 3.1.1 вказано кількість видавництв, які видавали книжки протягом останніх 10 років, а також тих, що протягом року видавали 10 і більше нових назв книжок.

Таблиця 3.1.1

Кількість видавничих суб'єктів, які надіслали обов'язкові примірники видань в 2002–2011 рр. та ті, що випускають не менше 10 назв<sup>4</sup>

Рік видання	Всього суб'єктів видавничої справи в Україні	Кількість суб'єктів видавничої справи, які випускають не менше 10 назв
2002	1465	251
2003	1453	248
2004	948	225
2005	1677	292
2006	1614	289
2007	1691	313
2008	1792	454
2009	1650	483
2010	1691	497
2011	1576	484

Останні 10 років українські видавництва видавали книжки за категоріями, кількістю назв і накладками, зазначеними в Додатку 1<sup>5</sup>.

Перелік ТОП-10 провідних українських видавництв, які в останні 5 років видавали найбільшу кількість книжок за назвами наведено у Додатку 2 і за тиражами – у Додатку 3.

Чисельний склад штату видавництв дуже різниться залежно від обсягів випуску видавничої продукції (див. табл. 3.1.2).

<sup>4</sup> За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)).

<sup>5</sup> Додатки доступні лише в онлайн версії цієї публікації на сайті [www.bookplatform.org](http://www.bookplatform.org), Дослідження/Україна.

Таблиця 3.1.2

Середня кількість працівників видавництв<sup>6</sup>

Кількість виданих у рік найменувань книжок	Кількість працівників
до 10 найменувань	5-10
до 50 найменувань	15-25
100 найменувань	35-40
до 300 найменувань	100-120
понад 300 найменувань	до 200

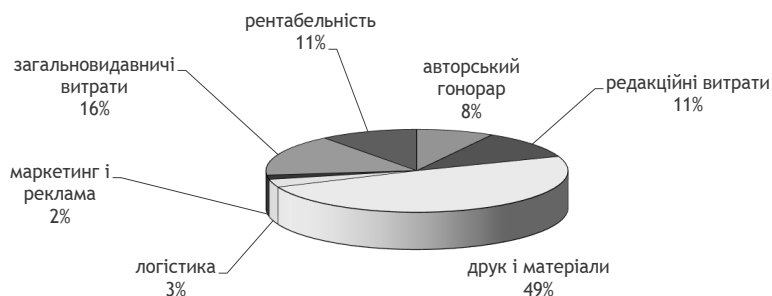
Середня заробітна плата працівників видавництв – 3,0-3,5 тис. грн. Усі працівники видавництв мають, зазвичай, вищу освіту.

Відпускна ціна книги зі статтями витрат і рентабельністю

Останніми роками відпускна ціна книги українських видавництв містила такі середні розміри витрат і рентабельність (див. діаграму 3.1.1):

Діаграма 3.1.1

Відпускна ціна книги зі статтями витрат і рентабельністю<sup>7</sup>



<sup>6</sup> За даними Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів ([www.uabooks.info](http://www.uabooks.info)).

<sup>7</sup> За даними Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів ([www.uabooks.info](http://www.uabooks.info)).

У табл. 3.1.3 представлено видавничий ландшафт по всіх регіонах України.

Таблиця 3.1.3

**Розподіл видавництв за регіонами України<sup>8</sup>**

Територіально-адміністративна одиниця	Кількість видавництв	Територіально-адміністративна одиниця	Кількість видавництв
Автономна Республіка Крим	34	Одеська область	53
Вінницька область	28	Полтавська область	29
Волинська область	17	Рівненська область	19
Дніпропетровська область	54	Сумська область	19
Донецька область	74	Тернопільська область	24
Житомирська область	14	Харківська область	163
Закарпатська область	21	Херсонська область	21
Запорізька область	44	Хмельницька область	30
Івано-Франківська область	24	Черкаська область	30
Київська область	28	Чернівецька область	19
Кіровоградська область	19	Чернігівська область	21
Луганська область	27	м. Київ	639
Львівська область	92	м. Севастополь	11
Миколаївська область	22		

<sup>8</sup> За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)).

### 3.2. Книготорговельні підприємства

Основними суб'єктами розповсюдження вітчизняної книжкової продукції є:

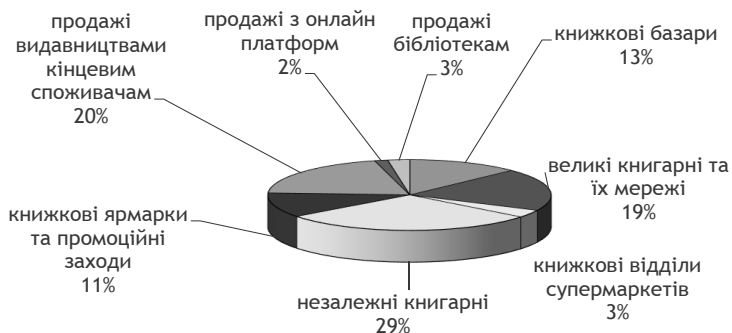
- книжкові базари;
- великі книгарні та їхні мережі;
- книжкові відділи супермаркетів;
- незалежні книгарні.

Книжкова продукція реалізується в роздріб у видавництвах, як клубна торгівля за каталогами, а також під час акційних і виставкових заходів і через сайти видавництв.

Сумарний обсяг роздрібних продажів книжок розподіляється так (див. діаграму 3.2.1):

Діаграма 3.2.1

#### Загальний обсяг продажу книжок<sup>9</sup>



Дані Держкомтелерадіо про об'єкти книжкової торгівлі по роках наведено в табл. 3.2.1:

<sup>9</sup> За даними Української асоціації видавців та книготорговців ([www.uabooks.info](http://www.uabooks.info)).

Таблиця 3.2.1

Кількість об'єктів книжкової торгівлі<sup>10</sup>

Рік	Всього об'єктів книжкової торгівлі	Книгарень	Кіосків та книжкових прилавків
2010	8511	1409	7102
2011	8645	1422	7223
I півріччя 2012	8579	1470	7109

Узагальнену інформацію про кількість об'єктів роздрібної торгівлі книжковою продукцією за регіонами подано в табл. 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

Кількість об'єктів роздрібної торгівлі книжковою продукцією за регіонами у першому півріччі 2012 року<sup>11</sup>

Територіально-адміністративна одиниця	Об'єкти роздрібної торгівлі	Друге півріччя 2011 р.	Перше півріччя 2012 р.	Приріст
Автономна Республіка Крим	всього об'єктів	28	58	+30
	книжкові магазини	25	41	+16
Вінницька область	всього об'єктів	565	566	+1
	книжкові магазини	58	67	+9
Волинська область	всього об'єктів	151	167	+16
	книжкові магазини	38	26	-12
Дніпропетровська область	всього об'єктів	516	495	-21
	книжкові магазини	115	114	-1
Донецька область	всього об'єктів	616	840	+224
	книжкові магазини	121	150	+29

<sup>10</sup> За даними Державного комітету телебачення і радіомовлення України ([www.comin.kmu.gov.ua](http://www.comin.kmu.gov.ua)).

<sup>11</sup> За даними Державного комітету телебачення і радіомовлення України ([www.comin.kmu.gov.ua](http://www.comin.kmu.gov.ua)).



Житомирська область	всього об'єктів	230	230	0
	книжкові магазини	26	26	0
Закарпатська область	всього об'єктів	104	104	0
	книжкові магазини	32	32	0
Запорізька область	всього об'єктів	229	234	+5
	книжкові магазини	48	48	0
Івано-Франківська область	всього об'єктів	114	119	+5
	книжкові магазини	53	54	+1
Київська область	всього об'єктів	300	300	0
	книжкові магазини	37	36	-1
Кіровоградська область	всього об'єктів	82	78	-4
	книжкові магазини	11	8	-3
Луганська область	всього об'єктів	627	289	-338
	книжкові магазини	73	62	-11
Львівська область	всього об'єктів	215	218	+3
	книжкові магазини	121	122	+1
Миколаївська область	всього об'єктів	281	265	-16
	книжкові магазини	51	51	0
місто Київ	всього об'єктів	540	544	+4
	книжкові магазини	105	107	+2
місто Севастополь	всього об'єктів	91	88	-3
	книжкові магазини	32	34	+2
Одеська область	всього об'єктів	654	654	0
	книжкові магазини	55	55	0
Полтавська область	всього об'єктів	245	247	+2
	книжкові магазини	47	48	+1

Рівненська область	всього об'єктів	142	145	+3
	книжкові магазини	32	36	+4
Сумська область	всього об'єктів	105	106	+1
	книжкові магазини	31	33	+2
Тернопільська область	всього об'єктів	676	676	0
	книжкові магазини	49	49	0
Харківська область	всього об'єктів	368	368	0
	книжкові магазини	49	49	0
Херсонська область	всього об'єктів	482	482	0
	книжкові магазини	67	67	0
Хмельницька область	всього об'єктів	661	666	+5
	книжкові магазини	59	60	+1
Черкаська область	всього об'єктів	183	198	+15
	книжкові магазини	29	36	+7
Чернівецька область	всього об'єктів	267	267	0
	книжкові магазини	36	36	0
Чернігівська область	всього об'єктів	173	175	+2
	книжкові магазини	22	23	+1

УАВК підготувала розширений перелік об'єктів книжкової торгівлі.

1. Книгарні, що входять до книготорговельних мереж, а також до власних мереж окремих видавництв (див. табл. 3.2.3):

Таблиця 3.2.3<sup>12</sup>

Назва книжкових мереж	Кількість торговельних точок (загальна)	Рівень розповсюдження
Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»	80	національний
Логос Транс	38	національний
Мережа магазинів видавництва «Навчальна книга – Богдан»	26	національний
Буква	16	національний
Гала	15	регіональний
Літера	15	національний
Кримкнига	13	регіональний
Буквіт	12	регіональний
Книголенд	11	регіональний
Мережа видавництва «Ранок»	10	національний
Книгарня Є	9	національний
Дім книги (Домарецький)	8	регіональний
Любимая Книга	6	регіональний
Дім книги	6	регіональний
Підручники і посібники	4	регіональний
Фоліо	4	національний
Літера-Нова	2	локальний
Атріум	2	локальний

2. Незалежні книгарні – близько 600.
3. Відділи книжкової торгівлі та стелажі з незначним асортиментом книжок у супермаркетах – 1165.
4. Відділи з продажу тільки дитячої книжки в спеціалізованих супермаркетах, що торгують одягом і харчуванням для дітей – 57.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України, книгарні, які мають в асортименті не менше 50 % назв книжок укра-

<sup>12</sup> За даними результатів досліджень Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів ([www.uabooks.info](http://www.uabooks.info)).

їнських видавців і розміщені в будівлях державної чи комунальної власності, можуть розраховувати на пільгову ставку орендної плати 6 % від оцінної вартості площ. Книгарень, що мають таку пільгу, небагато, і вони переважно в західних регіонах України.

Книжкові мережі, які належать іноземним власникам, працюють на умовах «торговельного диктату», встановлюючи важкі для українських видавців вимоги. Система книжкової торгівлі зорієнтована на продаж імпортованої книжки, переважно з Росії.

#### **Виставкові заходи загальнодержавного рівня:**

Міжнародний книжковий «Форум видавців у Львові». Проводить неприбуткова громадська організація «Форум видавців» разом з УАВК з 1994 р. (<http://bookforum.ua>).

«Книжковий світ», або «Медвін» (м. Київ), проводить з 1999 р. виставкова компанія «Медвін», яка спеціалізується на стоматологічних виставках ([www.medvin.kiev.ua](http://www.medvin.kiev.ua)).

Київський міжнародний книжковий ярмарок і ярмарок «Книжкові контракти» (м. Київ), організатором яких є з 2003 р. центральний орган виконавчої влади Державний комітет телебачення і радіомовлення України ([www.comin.kmu.gov.ua](http://www.comin.kmu.gov.ua)).

«Світ книги» (м. Харків) ([www.bookfestival.edem.kharkov.ua](http://www.bookfestival.edem.kharkov.ua)), проводить з 2000 р. власник Харківського книжкового базару «Балка», або «Райский уголок».

«Книжковий Арсенал» (м. Київ) (<http://artarsenal.in.ua/>), з 2011 р. проводить його державний виставковий центр «Мистецький Арсенал».

**Регіональних книжкових ярмарків близько 20.** Найвідоміші з них «Зелена хвиля» (м. Одеса) ([www.expodessa.com/books/about/all/](http://www.expodessa.com/books/about/all/)), «Волинська книга» (м. Луцьк), «Книжкова толока» (м. Миколаїв Львівської обл.).

В Україні фактично немає компаній, що займаються гуртовою книжковою торгівлею та дистрибуцією. Невеликими гуртівнями є лише два підприємства: «Джерела-М» ([www.knugoman.org.ua](http://www.knugoman.org.ua)) та «Самміт-книга» ([www.ua.all.biz/sammit-kniga-dp-e94793](http://www.ua.all.biz/sammit-kniga-dp-e94793)).

**Серед системних розповсюджувачів такі книжкові мережі:**

«Логос Транс» ([www.kc.com.ua](http://www.kc.com.ua)) – іноземна власність. Власник – російське приватне видавництво «ЕКСМО».

«Буква», або «ЕМРiК» ([www.emrik.ua](http://www.emrik.ua)) – іноземна власність. Власник – польська приватна фірма «ЕМРiК»

«Літера» ([www.libra.in.ua](http://www.libra.in.ua)) – іноземна власність. Власник – приватне російське видавництво «АСТ», яке зараз знаходиться в стадії реорганізації.

«Книгарня Є» ([www.book-ye.com.ua/shop/](http://www.book-ye.com.ua/shop/)) – іноземна власність. Власник – австрійська фірма ЕСЕМ Media GmbH.

До цієї ж категорії можна віднести ще дві мережі, що належать видавництвам. Це:

мережа книгарень видавництва «Клуб Сімейного Дозвілля» (<http://bookclub.ua/catalog/e-books/>) (власник – німецький медіаконцерн «Бертельсманн»);

мережа книгарень українського видавництва «Навчальна книга – Богдан» ([www.bohdan-books.com](http://www.bohdan-books.com)).

Визначити річний вииторг цих мереж та частку ринку, яку вони займають, неможливо. Інформація про це вважається комерційною і не оприлюднюється.

### **3.3. Підприємства поліграфії**

До реєстру Державного комітету телебачення і радіомовлення України (на кінець 2012 р.) внесено 2577 поліграфічних організацій – виготовлювачів книжкової продукції. До переліку входять і видавництва, які мають власну поліграфічну базу. Наприклад, «Навчальна книга – Богдан» (м. Тернопіль), «Підручники і посібники» (м. Тернопіль), «Фоліо» (м. Харків), «Гімназія» (м. Харків), «Фактор» (м. Харків). Є і поліграфічні підприємства, які поєднують друк із видавничою діяльністю: поліграфкомбінат «Преса України» (м. Київ), «Вінницька картографічна фабрика» (м. Вінниця), «Волинська обласна друкарня» (м. Луцьк) та інші.

Незначна кількість державних підприємств зорієнтовані на виконання держзамовлення з друку масовим накладом підручників для загальноосвітніх навчальних закладів: фабрика «Глобус» (м. Харків), поліграфкомбінат «Преса України» (м. Київ), фабрика «Атлас» (м. Львів), поліграфпідприємство «Таврида» (м. Сімферополь) та ін.

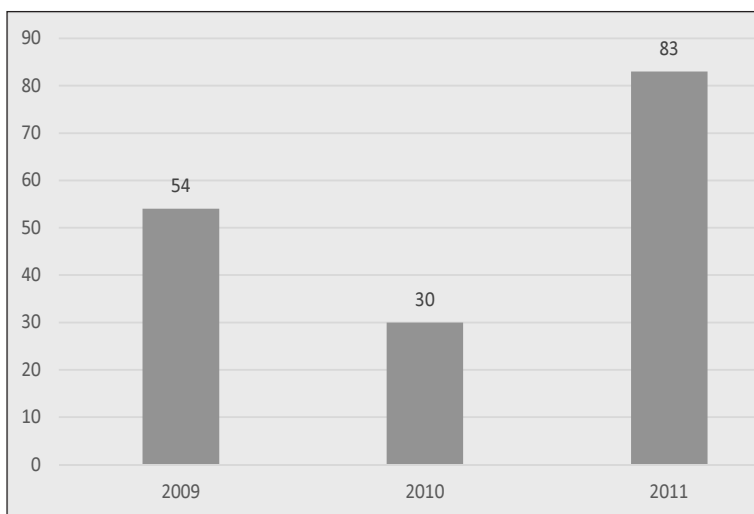
### 3.4. Цифровий видавничий ринок

Електронні книги почали активно поширюватися в 2007-2008 роках разом з появою в Україні підприємства ТОВ «Видавництво «Мост-Паблішинг», яке організувало постачання і продаж e-readers *PocketBook*.

Офіційний облік електронних видань, тобто **видань, які не мають аналогів на паперовому носії**, на державному рівні було розпочато лише 2009 року.. Кількість е-видань за останні три роки представлено діаграмою 3.4.1:

Діаграма 3.4.1

Випуск електронних видань в Україні у 2009-2011 роках<sup>13</sup>



На легальних українських ресурсах нині забезпечується доступ до назв книжок, які існують у паперовому варіанті, такими мовами:

- українською – близько 4 тис.;
- російською – близько 50 тис.;
- англійською – близько 300 тис.;
- німецькою – близько 200 тис.

<sup>13</sup> За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)).

Загалом у доступі понад 650 тис. найменувань 17 мовами.

До категорії основних українських видавців електронної книги належать:

«Центр учбової літератури» ([www.audiobooks.ua/f/izdatelstvo/centr\\_uchbovoi\\_literaturi](http://www.audiobooks.ua/f/izdatelstvo/centr_uchbovoi_literaturi)) – близько 350 назв, хоча легальність деяких із них під сумнівом;

«Клуб Сімейного Дозвілля» (<http://bookclub.ua/catalog/e-books/>) – близько 350 назв;

«Ранок» (<http://e-ranok.com.ua/>) – 300 назв;

«Навчальна книга – Богдан» ([www.bohdan-books.com](http://www.bohdan-books.com)) – 300 назв;

«Фоліо» ([www.folio.com.ua](http://www.folio.com.ua)) – понад 200 назв (технічно має близько 1000 назв, однак у продаж не надає);

«Кондор» ([www.condor-books.com.ua](http://www.condor-books.com.ua)) – 200 назв;

«Кальварія» ([www.calvaria.org](http://www.calvaria.org)) – 100 назв.

Серед найбільших російських видавців електронної книги, які доступні в Україні легально, видавництва: «ЕКСМО» ([www.eksmo.ru](http://www.eksmo.ru)) (11 тис. назв); «АСТ» ([www.ast.ru](http://www.ast.ru)) (4 тис. назв), «Ріпол» ([www.ripol.ru](http://www.ripol.ru)) (2,5 тис. назв), «Центрополіграф» ([www.centropoligraf.ru](http://www.centropoligraf.ru)) (1 тис. назв), «Пітер» ([www.piter.com](http://www.piter.com)) (1 тис. назв), «Вече» ([www.veche.ru](http://www.veche.ru)) (1 тис. назв).

На українському ринку електронних книжок працюють такі розповсюджувачі та агрегатори:

#### 1. Вітчизняні:

**Обреєу** (<http://store.obreeu.com/ukr>). Цей портал продає титули електронних книг в різних категоріях, таких як наукова, навчальна, художня література, публіцистика і т. ін.

**Кассіопея** (<http://store.kassiopeya.com>) – перший український хмарний сервіс для читання книг. Кассіопея продає доступ до титулів книг в різних категоріях, таких як наукова, навчальна, художня література, публіцистика і т. ін. Це перший накопичувач в Україні, який пропонує сервіс з продажу електронних книг українських видавців через Amazon і B & N.

**Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»** продає тільки свої книги, використовує для завантаження моделі різних типів файлів, таких як FB2, TXT, RTF, PDF, EPUB.

**Видавництво «Ранок»** (<http://e-ranok.com.ua/>) продає тільки свої книги, використовує для завантаження модель PDF-файлів.

## 2. Російські

ЛітРес (<http://litres.ru/>), Векслер (<http://wexler.ru>, агрегатор і розподільник систем – різні (Electronic Library Systems) (<http://www.knigafund.ru/>, <http://www.book.ru/>) і т. ін.

Озон (<http://ozon.ru/context/ebook/>).

## 3. Міжнародні

Amazon, B & N, Kobo, Google Books, Gardners Books, Ingram Digital (агрегатор), OverDrive (агрегатор), Libreka (агрегатор). Їхня діяльність в Україні не заборонена, але офіційно не підтримується. Українські видавці використовують їх для продажу своєї е-книги за кордоном.

Самовидання на ринку традиційної книги є, однак його частка дуже мала. Що стосується е-ресурсів, то їх кілька, але переважно для поетичних творів і без системи продажу ([www.poesia.org](http://www.poesia.org)). Найвідоміші російські проекти – [www.litclub.ru](http://www.litclub.ru), [www.proza.ru](http://www.proza.ru), [www.stihi.ru](http://www.stihi.ru).

Міжнародні платформи для самовидання в Україні не використовуються. Є дві вітчизняні платформи ObreeyAuthors (<http://store.obreey.com/ukr>) і Кассіопея (<http://store.kassiopeya.com>), на яких автор зможе завантажити твір і презентувати його.

### **3.5. Ситуація з несанкціонованим копіюванням видавничої продукції (піратство)**

Піратство в Україні на книжковому ринку надзвичайно поширене. За результатами експертних опитувань і власних досліджень УАВК, що стосується ринку традиційної паперової книги, ми вийшли на співвідношення: 60 % – легальний сектор і 40 % – «піратський» у навчальній літературі та 93-95 % легальний і 5-7 % – піратський – в інших жанрових нішах. У частині е-видань, за даними маркетингового агентства GFK Ukraine, «піратська» частина значно більша і становить близько 84 % при 16 % легальних.

У доступі на «піратських» сайтах в середньому по 35-40 тис. назв видань українського виробництва і близько 250 тис. назв



видань Російської Федерації. З'явилися піратські сайти, які вже пропонують понад 200 тис. назв українських книжок. На них представлені е-копії книжок із фондів українських публічних бібліотек, що є протиправною дією.

В УАВК діє громадський департамент, а також спеціальна група, яка виявляє піратські сайти. При Міністерстві внутрішніх справ України (МВС) створено новий підрозділ – Управління боротьби з кіберзлочинністю.

У 2012 році зріс відсоток користувачів інтернету, не готових платити за контент в онлайн-доступі (дослідження IVOX UKRAINE ([www.ivox.com.ua](http://www.ivox.com.ua))).

## 4. ІМПОРТ ТА ЕКСПОРТ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ. ПЕРЕКЛАДИ

### 4.1. Імпорт та експорт книжкових видань

Визначити кількість імпорту на українському книжковому ринку складно. Це пов'язано з тим, що:

легальний імпорт друкованої продукції фіксують Державна митна служба України ([www.customs.gov.ua](http://www.customs.gov.ua)) і Державна служба статистики України ([www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua));

- є контрабандні поставки імпортої книжкової продукції;
- відбувається піратське додрукування імпортованих видань на території України.
- обсяги імпорту книжкової продукції визначають вагою, а сумарну вартість – за ціною, задекларованою імпортером, у доларах США. Асортименту імпортованої літератури жодна служба не фіксує і не аналізує.

Стаття імпорту передбачає також імпорт частки друкованої продукції, яка не є книжками. За даними Державної митної служби та Державної служби статистики України, імпорт книжок становив (див. таблицю 4.1.1: а) кількість; б) вартість):

Таблиця 4.1.1

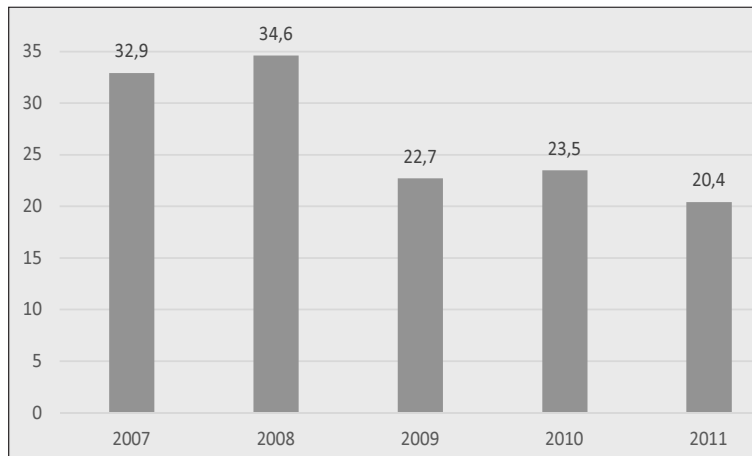
Імпорт книжкової продукції у 2007-2011 роках<sup>14</sup>

Рік	Кількість книжок, т	Вартість, тис. доларів США
2007	13 157,5	39 855,1
2008	13 822,5	54 189,6
2009	9 076,5	37 846,1
2010	9 392,3	41 755,1
2011	8 177,2	42 758,4

Орієнтовна кількість імпортованих книжок (середня вага книжки 350-400 г) представлена на діаграмі 4.1.1:

Діаграма 4.1.1

Імпорт книжкових видань<sup>15</sup>



<sup>14</sup> За даними Державної митної служби України ([www.customs.gov.ua](http://www.customs.gov.ua)) та Державної служби статистики України ([www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)).

<sup>15</sup> За даними Державної митної служби України ([www.customs.gov.ua](http://www.customs.gov.ua)) та Державної служби статистики України ([www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)).

Найбільші показники імпорту книжкової продукції за останні 5 років Державна митна служба України зафіксувала з таких країн (див. Додаток 4).

Дані про імпорт з Великої Британії, США та Російської Федерації див. у табл. 4.1.2.

Таблиця 4.1.2

**Імпорт книжкової продукції з Великої Британії, США та Російської Федерації<sup>16</sup>**

Рік	Велика Британія		США		Російська Федерація	
	кількість, тонн	вартість, тис. доларів США	кількість, тонн	вартість, тис. доларів США	кількість, тонн	вартість, тис. доларів США
2007	377,8	1540,1	205,8	814,1	9142,5	25236,1
2008	407,9	1731,7	38,6	108,7	9340,4	36292,1
2009	306,2	1592,2	21,3	101,0	6925,3	27189,3
2010	392,1	2087,7	63,6	108,6	6150,3	26634,7
2011	314,9	2010,0	76,5	120,6	5053,2	26046,6

Основний масив літератури з Великої Британії та США становить навчальна література для тих, хто вивчає англійську мову. У переліку імпортованої російської книги – масова, розважальна, дитяча, езотерична, довідкова літератури.

Щодо експорту української книги у держави світу, сумарні показники виглядають так (див. таблицю 4.1.3: а) кількість книжок; б) загальна вартість):

<sup>16</sup> За даними Державної митної служби України ([www.customs.gov.ua](http://www.customs.gov.ua)) та Державної служби статистики України ([www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)).

Таблиця 4.1.3

Експорт книжкової продукції у 2007-2011 роках<sup>17</sup>

Рік	Кількість книжок, т	Вартість, тис. доларів США
2007	2 549	21 070
2008	2 201	15 475
2009	1 760	54 721
2010	2 868	31 868
2011	3 521	76 506

Експорт книжок представлено у Додатку 5.

Бізнес-структур, які експортують тільки українські книжки, немає. Є три видавництва, які легально експортують власну літературу і частково літературу інших видавництв переважно до Російської Федерації, Білорусі та Казахстану. Найбільший експортер – видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля» (м. Харків) (<http://bookclub.ua/catalog/e-books/>). Невеликі обсяги літератури експортують «Ранок» (м. Харків) (<http://e-ranok.com.ua/>) і «БАО» (м. Донецьк) ([www.bao-book.com/categories](http://www.bao-book.com/categories)). Видавництва «Фоліо», «Знання» і «Самміт-Книга» згорнули цей вид діяльності.

Експорт збільшився тому, що «Клуб Сімейного Дозвілля», а йому належить близько 60 % українського експорту книги, організувало клубний продаж книжок до Російської Федерації. Зросли поставки, зокрема дитячої книги, до Білорусі та Казахстану. Уся експортована література російськомовна.

Динаміка зменшення імпорту книжок зумовлена економічною кризою в Україні, зменшенням купівельної спроможності населення. Найсуттєвіше зменшення імпорту книги стосується поставок із Російської Федерації. Головними постачальниками книжкової продукції звідти були два потужні видавництва «АСТ» та «ЕКСМО», сумарне виробництво книжок яких за накладом останні три роки майже втричі перевищувало річний наклад усіх українських видавництв.

<sup>17</sup> За даними Державної митної служби України ([www.customs.gov.ua](http://www.customs.gov.ua)) та Державної служби статистики України ([www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)).

#### **4.2. Переклади іншомовних видань українською мовою**

Випуск перекладних видань українською мовою з мов світу у 2002-2011 роках наведено в Додатку 6.

Серед перекладних видань в середньому 70 % це художня література. Наступна за кількістю назв – дитяча, від художньої до пізнавальної, – близько 15 %. І решта 15 % – література іншого спрямування.

Кількість перекладних видань за останні 5 років наведено в табл. 4.2.1.

*Таблиця 4.2.1*

**Кількість перекладних видань у загальному переліку назв художньо-літературних творів у 2007-2011 роках<sup>18</sup>**

Рік	Кількість назв художньо-літературних творів для дорослих, од.	Кількість перекладних видань, од.	%
2007	2730	385	14,1
2008	3983	515	12,9
2009	3696	479	13,0
2010	3652	553	15,1
2011	3731	594	15,9

Протягом останніх 5 років найбільша кількість різножанрових творів перекладено з таких мов (див. табл. 4.2.2):

<sup>18</sup> За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)).

Таблиця 4.2.2

Найбільша кількість перекладів різножанрових творів у 2007-2011 роках<sup>19</sup>

Рік	Мова оригіналу та кількість перекладів, друк. од.					
	1	2	3	4	5	6
2007	англійська 219	російська 96	німецька 54	французька 53	польська 30	італійська 10
2008	англійська 234	російська 171	німецька 61	французька 60	польська 60	італійська 41
2009	англійська 274	російська 147	французька 59	німецька 36	польська 34	італійська 26
2010	англійська 303	російська 153	німецька 50	французька 49	польська 44	італійська 44
2011	англійська 228	російська 221	французька 85	німецька 67	польська 65	італійська 44

Серед видань мовами народів світу, які готуються і виходять друком в Україні, першість належить російській мові. Російською мовою 2010 р. вийшло в світ 5554 назви, а 2011 – 5420 назв. Вважати ці видання перекладами не можна, оскільки вони одразу були написані російською. Переклади з української мови на російську в загальному обсязі російськомовних видань становлять лише 3-5 %. За російською йдуть англійська, німецька, французька, угорська, кримськотатарська, польська, румунська. Більшість цих видань призначена для

<sup>19</sup> За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ([www.ukrbook.net](http://www.ukrbook.net)).

тих, хто вивчає іноземні мови, а також для національних меншин (див. Додаток 7).

Кількість українських літературно-художніх видань мовами народів світу незначна. Англійською мовою 2010 р. було видано 9 назв творів сумарним накладом 3,2 тис. примірників, а 2011 р. – 11 назв у кількості 2,5 тис. Німецькою мовою 2011 р. лише дві назви накладом 1,1 тис. примірників, французькою – одна назва накладом 0,3 тис. примірників.

У Додатку 8 подано перелік ТОП-10 видавництв, які останні 5 років активно видавали перекладну літературу.

## 5. ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТЬОГО ВИДАВНИЧОГО РИНКУ

На виданні навчальної літератури спеціалізуються близько 50 видавництв.

За державним замовленням для загальноосвітніх закладів було виготовлено підручників і посібників (див. таблицю 5.1: а) кількість назв; б) сумарний наклад).

Таблиця 5.1

**Видання підручників і посібників для загальноосвітніх закладів у 2009-2011 роках<sup>20</sup>**

Рік	Кількість назв	Сумарний наклад, млн прим.
2009	163	10,378
2010	130	10,038
2011	151	5,209
2012	178	11,781

Для професійно-технічної освіти за останні 5 років за бюджетні кошти не було видано жодного підручника з основних професій.

Держава також не фінансувала видання підручників для вишів. Видавництва видають підручники та посібники власним коштом.

<sup>20</sup> За даними Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Виші закупили незначну кількість підручників. Як результат – видавництва, що спеціалізуються на виданні підручників для вищої школи, зокрема з технічних, природничих, інженерних дисциплін, зменшили друк підручників за накладом втричі. Середній наклад таких підручників – 250-300 примірників.

Для вишів I-IV рівнів акредитації було видано підручників і посібників (див. таблицю 5.2: а) кількість назв; б) сумарний наклад).

Таблицю 5.2

**Видання підручників і посібників у 2009-2011 роках**

Рік	Кількість назв	Сумарний наклад, млн прим.
2009	4318	1,9
2010	4440	2,057
2011	4667	1,817

На кожного студента 2011 р. в Україні було видано 0,79 навчальної книги.

Серед профільних видавництв навчальної літератури більшість – це приватні видавництва.

До державної форми власності належить лише чотири видавництва. Два з них, «Освіта» ([www.osvitapublish.gov.ua](http://www.osvitapublish.gov.ua)) і «Світ» ([www.svit.gov.ua](http://www.svit.gov.ua)), видають підручники для загальноосвітньої школи, і два, «Либідь» ([www.lybid.org.ua](http://www.lybid.org.ua)) і «Вища школа» (<http://b2btoday.com.ua/id/3943430>) – для вишів.

До найпотужніших освітніх видавництв належать приватні: «Гене́за» ([www.geneza.ua](http://www.geneza.ua)), «Грамота» ([www.gramota.kiev.ua](http://www.gramota.kiev.ua)), «Навчальна книга – Богдан» ([www.bohdan-books.com](http://www.bohdan-books.com)), «Гімназія» ([www.gimnazia.com.ua](http://www.gimnazia.com.ua)), «Підручники і посібники» ([www.pp.utel.net.ua](http://www.pp.utel.net.ua)) та «Освіта» (державне).

Найбільш знані видавництва, що видають підручники і посібники для вищої школи, це приватні: «Знання» ([www.znannia.com.ua](http://www.znannia.com.ua)), «Академія» ([www.academia-рс.com.ua](http://www.academia-рс.com.ua)), «Центр учбової літератури» ([www.audiobooks.ua/f/izdatelstvo/centr\\_uchbovoi\\_literaturi](http://www.audiobooks.ua/f/izdatelstvo/centr_uchbovoi_literaturi)) та «Либідь» (державне),

Іноземні видавництва на ринку освітніх видань України представлені мало. На книжкових базарах і в деяких книгарнях



можна купити підручники видавництв Pearson (Longman) – Велика Британія, Macmillan, Oxford University Press, Cambridge University Press, Cengage Learning – материнська компанія США (Велика Британія); Hueber, Cornelsen (Німеччина); Hachette, Cle (Франція); Edelisa, Edinumen (Іспанія) тощо.

## 6. БІБЛІОТЕКИ ТА ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

### 6.1. Бібліотеки

У бібліотечній системі України понад 40 тис. бібліотек. З них 19,3 тис. – державні та публічні бібліотеки, понад 20 тис. – шкільні, 900 бібліотек вишів. А також

- 18,1 тис. публічних бібліотек для дорослих;
- 43 бібліотеки для юнацтва;
- 1,2 тис. бібліотек для дітей.

Дані про бібліотеки за регіонами подано у табл. 6.1.1, а розподіл бібліотечного фонду за мовами та регіонами – у табл. 6.1.2.

Таблиця 6.1.1

Бібліотеки за регіонами<sup>21</sup> (на кінець 2011 р.)

Територіально-адміністративна одиниця	Всього бібліотек, одиниць	З них		Бібліотечний фонд, тис. примірників		
		У міських поселеннях	У сільській місцевості	всього	У міських поселеннях	У сільській місцевості
Україна	19 326	4 615	14 711	317 553	184 589,5	132 963,5
Автономна Республіка Крим	783	261	522	12 184,1	7 066,2	5 117,9
Вінницька область	1 004	153	851	16 482,5	5 945,6	10 536,9
Волинська область	609	118	491	6 789,3	3 437,6	3 351,7
Дніпропетровська область	817	351	466	21 286,7	17 184,6	4 102,1

<sup>21</sup> За даними Міністерства культури України.

Донецька область	993	626	367	25 327,3	21 163,6	4 163,7
Житомирська область	931	135	796	10 218,2	4 101,9	6 116,3
Закарпатська область	503	77	426	6 271,6	2 535,8	3 735,8
Запорізька область	586	205	381	9 990,9	6 546,6	3 444,3
Івано-Франківська область	771	123	648	8 339,4	2 974,5	5 364,9
Київська область	901	131	770	10 120,0	3 538,6	6 581,4
Кіровоградська область	590	125	465	8 241,2	4 062,2	4 179,0
Луганська область	731	359	372	13 052,4	9 726,6	3 352,8
Львівська область	1 362	216	1 146	19 014,5	12 799,4	6 215,1
Миколаївська область	515	116	399	8 637,7	5 185,5	3 452,2
Одеська область	898	193	705	20 974,7	12 359,1	8 615,6
Полтавська область	813	118	695	11 649,6	4 957,5	6 692,1
Рівненська область	607	107	500	12 933,4	5 836,8	7 096,6
Сумська область	589	124	465	8 432,1	4 215,1	4 217,0
Тернопільська область	915	107	808	8 152,9	3 142,8	5 010,1
Харківська область	847	231	616	20 693,7	14 407,9	6 285,8
Херсонська область	530	164	366	8 058,4	4 810,9	3 247,5
Хмельницька область	945	125	820	11 051,2	4 168,5	6 882,7
Черкаська область	740	85	655	10 774,7	5 252,9	5 521,8
Чернівецька область	404	59	345	5 973,0	2 320,1	3 652,9
Чернігівська область	739	117	622	10 192,7	4 347,6	5 845,1
м. Київ	143	143	—	10 823,8	10 823,8	—
м. Севастополь	60	46	14	1 887,0	1 677,8	209,2

Таблиця 6.1.2. Розподіл бібліотечного фонду за мовами та регіонами<sup>22</sup> (на кінець 2011 р.)

Територіально-адміністративна одиниця	Всього, тис. прим.	Серед них мовою											У % до загальної кількості	
		Українською	російською	молдовською	румунською	угорською	польською	Кримсько-татарською	болгарською	гагаузькою	іншими	Українською	російською	
Україна	317 553,0	129 006,1	182 649,4	267,7	81	391,9	116,4	91,2	16,9	1,6	4 930,8	40,6	57,5	
Автономна Республіка Крим	12 184,1	1 862,9	10 166,3	—	—	—	—	88,5	0,6	—	65,8	15,3	83,4	
Вінницька обл.	16 482,5	8 457,3	7 932,4	—	—	6,5	—	—	—	—	86,3	51,3	48,1	
Волинська обл.	6 789,3	3 669,2	3 077,2	—	—	—	—	—	—	—	42,9	54,0	45,3	
Дніпропетровська обл.	21 286,7	6 782,4	13 957,9	—	—	—	—	—	—	—	546,4	31,9	65,6	
Донецька обл.	25 327,3	7 161,9	18 023,8	—	—	—	—	—	—	—	141,6	28,3	71,2	
Житомирська обл.	10 218,2	4 846,2	5 339,8	—	—	2,6	—	—	—	—	29,6	47,4	52,3	
Закарпатська обл.	6 271,6	3 048,6	2 794,1	—	14	391,9	—	—	—	—	23,0	48,6	44,6	
Запорізька обл.	9 990,9	3 348,4	6 596,2	—	—	—	—	0,1	1,4	—	44,8	33,5	66,0	
Івано-Франківська обл.	8 339,4	5 171,4	3 165,7	—	—	1,4	—	—	—	—	0,9	62,0	37,9	

<sup>22</sup> За даними Міністерства культури України.

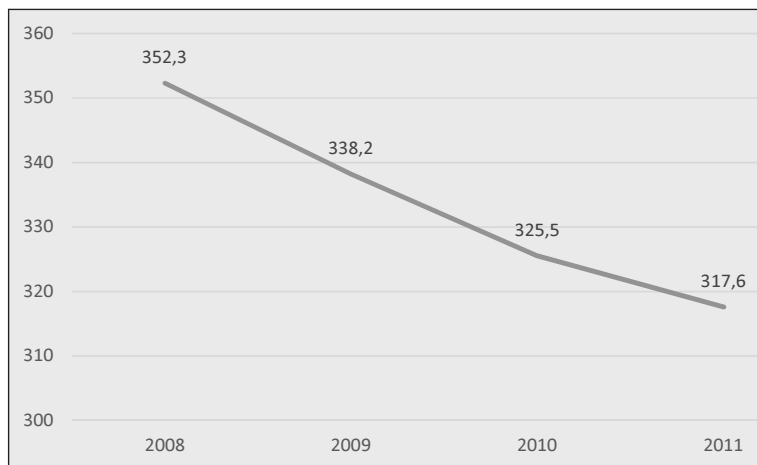
Київська обл.	10 120,0	5 147,0	4 971,7	-	-	-	-	-	-	-	1,3	50,9	49,0
Кіровоградська обл.	8 241,2	3 526,5	4 670,9	-	-	0,7	-	-	-	-	43,1	42,8	56,7
Луганська обл.	13 052,4	4 168,4	8 824,6	-	-	2,0	1,7	-	-	-	55,7	31,9	67,6
Львівська обл.	19 014,5	9 706,9	7 843,5	-	-	72,9	-	-	-	-	1 391,2	51,0	41,3
Миколаївська обл.	8 637,7	3 081,5	5 519,7	-	-	-	2,2	-	-	-	34,3	35,7	63,9
Одеська обл.	20 974,7	6 167,6	13 973,2	59,3	-	-	11,0	1,6	762,0	29,4	66,6	66,6	66,6
Полтавська обл.	11 649,6	5 342,9	6 276,8	-	-	-	-	-	-	-	29,9	45,9	53,9
Рівненська обл.	12 933,4	8 006,2	4 878,0	-	-	2,1	-	-	-	-	47,1	61,9	37,7
Сумська обл.	8 432,1	3 874,7	4 531,4	-	-	0,1	-	-	-	-	25,9	46,0	53,7
Тернопільська обл.	8 152,9	4 583,7	3 540,4	-	-	5,5	-	-	-	-	23,3	56,2	43,4
Харківська обл.	20 693,7	6 126,1	13 919,8	-	-	-	-	-	-	-	647,8	29,6	67,3
Херсонська обл.	8 058,4	3 592,8	4 369,8	-	-	1,5	0,7	-	-	-	93,6	44,6	54,2
Хмельницька обл.	11 051,2	5 916,1	5 096,6	-	-	9,4	-	-	-	-	29,1	53,5	46,1
Черкаська обл.	10 774,7	4 445,6	6 309,9	-	-	1,5	-	-	-	-	17,7	41,3	58,6
Чернівецька обл.	5 973,0	2 742,7	2 930,1	208,4	67	3,6	-	-	-	-	21,2	45,9	49,1
Чернігівська обл.	10 192,7	4 729,4	5 434,2	-	-	-	-	-	-	-	29,1	46,4	53,3
м. Київ	10 823,8	3 345,1	6 781,5	-	-	6,6	1,0	-	-	-	689,6	30,9	62,7
м. Севастополь	1 887,0	154,6	1 723,9	-	-	-	0,9	-	-	-	7,6	8,2	91,4

Бібліотеки останні три роки не мали фінансування з центрального бюджету. Фінансування ж з місцевих бюджетів дозволяло їм купувати від 2,5 до 3 % вітчизняних книжок.

Загальний фонд публічних бібліотек представлено діаграмою 6.1.1:

*Діаграма 6.1.1*

### **Загальний фонд публічних бібліотек<sup>23</sup>**



Головні бібліотеки національного рівня – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського ([www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua)) та Національна парламентська бібліотека України ([www.nplu.gov.ua](http://www.nplu.gov.ua)).

### **6.2. Громадські організації**

Інтереси суб'єктів видавничої справи представляють такі громадські організації:

Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів (УАВК). ([www.uabooks.info](http://www.uabooks.info));

Громадська організація «Форум видавців» (<http://bookforum.ua>);

Благодійна фундація видавництва «Кальварія» ([www.fund.calvaria.org](http://www.fund.calvaria.org));

Асоціація поліграфістів України (АСПОЛ).

<sup>23</sup> Дані Національної парламентської бібліотеки України.

## 7. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО КОНТЕКСТУ

За даними Державного комітету статистики України, населення України на 1 жовтня 2012 р. становило 45 млн 599 тис. осіб (з якого 46 % чоловіки і 54 % жінки). У містах проживає 31 млн 346 тис. осіб, у селах 14 млн 213 тис. осіб. Трудові ресурси України становлять 27,8 млн осіб, це 57,4 % від усього населення, серед них 54 % припадає на людей працездатного віку. У містах проживає 71 % працездатного населення.

У промисловості зайнято 26,5 %; у будівництві – 7,5 %; у сільському і лісовому господарстві – 19,6 %, у невиробничій сфері – 33 %.

Пенсійний вік для громадян України жіночої і чоловічої статі настає у 60 років.

Постійне населення України розподіляється за такою віковою структурою:

- від 0 до 14 років – 6 496 тис. осіб;
- від 15 до 24 років – 6 250 тис. осіб;
- від 25 до 44 років – 13 458 тис. осіб;
- від 45 до 64 років – 12 405 тис. осіб;
- понад 65 років – 6 950 тис. осіб.

Валовий національний продукт (ВВП) за паритетом купівельної спроможності (ПКС) на одного мешканця України 2011 року становив, за даними Міністерства фінансів України ([www.index.minfin.com.ua](http://www.index.minfin.com.ua)), 3 621 долар США (7 598 доларів США за даними Міжнародного валютного фонду), що є одним із найнижчих показників у Європі.

Рівень безробіття серед працездатного населення України на жовтень 2012 року становив 1,7 %.

Середня заробітна плата – 2 999 грн, середня пенсія – 1253 грн, прожитковий мінімум – 1110 грн, вартість споживчого кошика – 440 грн.

У табл. 7.1 наведено дані про набуття чинності міжнародних договорів в Україні.

Таблиця 7.1<sup>24</sup>

### Міжнародні договори

№	Назва договору	Дата набуття чинності щодо України
1	Всесвітня конвенція з авторського права 1952 року	27 травня 1973 р.
2	Бернська конвенція з охорони літературних і художніх творів	25 жовтня 1995 р.
3	Конвенція з охорони інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм	18 лютого 2000 р.
4	Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право	6 березня 2002 р.
5	Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми	20 травня 2002 р.
6	Міжнародна конвенція з охорони прав виконавців, виробників фонограм и організацій мовлення	12 червня 2002 р.

Державна служба інтелектуальної власності України ([www.sips.gov.ua](http://www.sips.gov.ua)) є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Письменність в Україні, згідно з дослідженнями та оцінками ЮНЕСКО, становить 99,7 %. За цим показником країна на 9-му місці світового рейтингу письменності.

## 8. ПІДСУМКИ

Дослідження видавничого ринку України свідчить про те, що він неструктурований, в Україні нема чіткої державної політики в царині книговидавництва. Рішення влади щодо формування видавничого сектору національної економіки як культурної індустрії європейського зразка були фрагментарними і не сприяли його розвитку.

<sup>24</sup> За даними Державної служби інтелектуальної власності України ([www.sips.gov.ua](http://www.sips.gov.ua)).

Утім видавничий сектор України має значний інтелектуальний, організаційний, технологічний потенціал, реалізація якого могла б забезпечити досить швидкий розвиток ринку книги і надати йому рис культурної індустрії.

Для цього потрібно:

- створити управлінську структуру як громадського інституту (за прикладом Франції чи Польщі) або органу виконавчої влади, яка б працювала на розвиток національного книговидання та його структуризації;
- розробити державну комплексну програму популяризації книги і читання;
- забезпечити системне бюджетне фінансування бібліотек;
- надати суб'єктам видавничої справи доступ до кредитних ресурсів, створити законодавчі умови, за яких стане можливим залучення до книговидання інвестиційних ресурсів з інших сфер національного бізнесу;
- організувати системне і комплексне наукове дослідження книжкового ринку;
- гарантувати з боку держави захист прав автора та видання і на ринку традиційної паперової книги, і в сфері електронних видань, системно боротись з виявами піратства;
- розробити законодавчий акт, який би обмежував торгівлю націнку на книжкову продукцію у роздрібній торгівлі, або встановити єдину роздрібну ціну в усіх точках продажу книжок.



## ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Запропонований вашій увазі звіт є результатом першого комплексного експертного дослідження українського книжкового ринку, проведеного за час української незалежності, який дозволяє оцінити динаміку змін впродовж останніх 10 років.

Дослідження проведене в рамках проекту *Book Platform*, профінансованого з програми «Культура» Східного Партнерства Європейського Союзу. Проект здійснюється фундацією *Next Page* (Болгарія) в Україні, Грузії і Вірменії. Українським партнером проекту є неприбуткова громадська організація «Форум видавців». Автором проведеного дослідження є президент Української асоціації видавців та книготорговців (УАВК) Олександр Афонін, визнаний в Україні і відомий поза її межами експерт книжкового ринку. Під час підготовки звіту він провів численні консультації з іншими експертами, які представляли видавництва, книготорговельні підприємства, бібліотеки, державні й недержавні інституції, громадські організації тощо. Однак часові й фінансові рамки дослідження були надто обмеженими, щоб провести його за всіма необхідними параметрами. Перевірка деяких отриманих з офіційних джерел даних виявилася неможливою, оскільки відсутні самі механізми верифікації. Насамперед це стосується офіційної статистики.

Наведені в дослідженні дані все ж дають можливість визначити причини нинішнього незадовільного стану книжкового ринку, оцінити, наскільки вплинули на його розвиток запроваджені податкові пільги для суб'єктів видавничої справи, чи достатньо виділяється коштів для поповнення бібліотечних фондів, чи ефективним є бюджетне фінансування видання окремих книг в рамках державних чи регіональних програм та ін.

Цей аналіз дає підстави для певних висновків про реальні та перспективи українського книжкового ринку принаймні на кілька наступних років, доки паперові книжки ще переважають над електронними, а також окреслити дії, які мають вчинити органи державного управління для підтримки і розвитку цього важливого сектору економіки і суспільного буття.

## **1. Дослідження показало, що в Україні нема жодного достовірного джерела інформації про книжковий ринок**

Державна наукова установа «Книжкова палата імені Івана Федорова» веде облік надходжень обов'язкових примірників книжок і подає зведені дані не за роком випуску, а саме за роком надходження примірника в Книжкову палату. Оскільки примірники надсилаються зі значними запізненнями, а частина видавництв їх взагалі не надсилає, оцінити кількість виданих назв і тиражів можна лише з досить значними похибками (10-20%), що не дозволяє спиратися на ці дані в аналізі і, відповідно, при розробленні стратегії і програмних заходів розвитку ринку.

Так само неможливо отримати достовірну інформацію про реальну, а не зареєстровану кількість юридичних осіб, що займаються видавничою і книготоргівельною діяльністю, встановити справжні адреси ведення цієї діяльності.

### **Рекомендується:**

а) вдосконалити ведення обліку:

- обов'язкових примірників; звіряти дані Книжкової палати з даними Національної парламентської бібліотеки та інших бібліотек, які отримують обов'язкові примірники і ведуть їх облік;
- юридичних осіб, що займаються видавничою та книготоргівельною діяльністю; аналізувати надані ними статистичні звіти і оприлюднювати зведені дані обліку книговидання і книжкової торгівлі, в т. ч. імпортними виданнями, в натуральному та грошовому еквіваленті.

б) визначити орган державного управління, відповідальний за достовірність ведення обліку та аналізу статистичних даних українського книговидання й книжкової торгівлі, публікацію та громадське обговорення цих даних з метою внесення відповідних коректив до заходів, спрямованих на покращення ситуації.

2. Запровадження пільги з ПДВ для видавців та книжкової торгівлі (на книжки українського виробника) та пільги на податок з прибутку для видавців мало важливий вплив на збільшення фінансової стабільності українських видавництв; поступове збільшення асортименту їхніх видань.

**Рекомендується:**

зберегти податкові пільги на книговидання і торгівлю книжками українських видавців аж до досягнення Україною показників з книговидання і книжкової торгівлі, характерних для європейських країн.

3. Базуючись на даних відповідного реєстру, що ведеться Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, і на результатах опитування, проведеного обласними державними адміністраціями, можна зробити висновок, що в Україні більше книготорговельних точок, ніж в таких розвинених видавничих країнах, як Німеччина, Франція чи Велика Британія. На жаль, реальність, яку знають не тільки видавці, а й всі люди, які купують і читають книжки, зовсім інша: налічується не більше ніж 400 діючих стаціонарних книгарень на всю Україну, тобто, вони є навіть не в кожному районному центрі.

**Рекомендується:**

органам державної влади та місцевого самоврядування створити організаційні та фінансові умови для розвитку роздрібного продажу книжок: окремих книгарень, а також локальних, регіональних та національних книготорговельних мереж. Такі умови могли б бути створені завдяки наданню в безоплатну оренду приміщень муніципальної чи державної власності, придатних для розташування книгарень, безвідсоткових (за рахунок компенсації відсотків з бюджету) банківських кредитів для старт-апів книгарень.

4. В Україні діє близько 18 тисяч публічних бібліотек. На їх утримання з державного та місцевих бюджетів щорічно виділяється 1 млрд грн., з них на поповнення фондів – лише 40-50 млн.

**Рекомендується:**

в найближчі роки поступово збільшити відсоток на поповнення фондів публічних бібліотек в загальному бюджеті їх утримання з теперішніх 5% до 10, 15, 20% і більше, аж до досягнення необхідного балансу; забезпечити систему оперативного інформування бібліотек про наявні на ринку книжки; встановити прозору систему закупівлі книжок; встановити квоти на закупівлю книжок іноземних виробників для публічних бібліотек; проводити моніторинг попиту на закуплені книжки, вивчати незадоволений попит з метою оптимізації державних закупівель книжок.

5. Крім того, бібліотеки є практично в усіх навчальних закладах: загальноосвітніх середніх школах (ЗОШ), вищих навчальних закладах I-IV акредитації. Функції бібліотеки ЗОШ зведені практично тільки до того, що бібліотекар на початку навчального року видає комплекти підручників для навчання, а в кінці року їх збирає.

**Рекомендується:**

комплектувати бібліотеки ЗОШ не тільки підручниками, а й мінімальним комплектом художньої і пізнавальної літератури; змінити призначення шкільної бібліотеки, перетворивши її на центр інформації і дозвілля учнів.

6. Впродовж останніх років в Україні різко зменшився попит на підручники для вищої школи: в 2011 році їх випущено лише 1,8 млн примірників, в той час як кількість студентів ВНЗ становить понад 2,3 млн. осіб, що означає лише 0,7 підручника на одного студента на рік. Хоча, відповідно до існуючих нормативних вимог, *по кожній із дисциплін чи курсів*, які вивчаються у вищій школі, навчальному закладу

необхідно мати не менше одного підручника на трьох студентів. Тобто показник нинішнього споживання навчальних підручників та посібників для ВНЗ наочно свідчить про недопустиме зниження стандарту вищої освіти.

**Рекомендується:**

стимулювати написання і видання підручників для вищої школи через запровадження обов'язкових показників закупівлі книжок для університетських бібліотек, використання викладачами не одного, а кількох обов'язкових підручників та інших обов'язкових для вивчення джерел, особливо у ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

**7. Експертні опитування свідчать про високий рівень книжкового піратства. В минулі роки це стосувалося нелегального додруковування популярних книжок, насамперед підручників та літературних бестселерів. Зараз все більшу загрозу становить електронне піратство: більшість виданих в Україні книжок можна знайти на піратських торрентах. Видавці вважають, що через це вони втрачають понад 50% своїх надходжень.**

**Рекомендується:**

Розробити і прийняти на законодавчому рівні нормативні документи, що регулюють дотримання авторського права у сфері електронного книговидання, передбачити законодавче переслідування піратських дій; жоден заявлений легальними правовласниками випадок піратства не повинен залишитися поза увагою правозахисних органів; як перший крок – необхідно категорично заборонити використання нелегальних книжок в системі освіти.

**8. Світові тенденції вказують на те, що питома вага електронних книжок в наступні роки зростатиме, почасти розширюючи ринок, а почасти лише зменшуючи попит на паперові книжки.**

#### **Рекомендується:**

налагодити постійний моніторинг і аналіз ринку електронних видань з метою запобігти зменшенню попиту на паперові книжки та сприяти розширенню ринку.

**9. Дослідження показує стійке зменшення попиту на інтелектуальний продукт, яким є книжки, особливо у сфері освіти, в т. ч. освіти впродовж життя, та професійного розвитку, а також у сфері дозвілля. Соціологічні дослідження, проведені в різний час різними дослідниками, показують тенденцію зменшення кількості людей, які читають книги у свій вільний час, а також кількості батьків, які читають своїм дітям.**

#### **Рекомендується:**

негайно прийняти і забезпечити належне фінансування довгострокової програми підтримки і розвитку читання, адаптувавши для українських потреб найкращий досвід інших країн; залучити до розробки і впровадження цієї програми державні інституції та громадські організації, що мають досвід популяризації літератури, проведення локальних, регіональних, всеукраїнських та міжнародних заходів, скерованих на підтримку читання: читацьких, літературних і книжкових конкурсів, фестивалів, виставок; залучити до промоції читання ЗМІ, в т. ч. комерційні. Проведення в Україні тестування читацьких навиків і компетентності PISA, їх обговорення і ретельний аналіз результатів сприятимуть внесенню необхідних змін у шкільні програми, що в перспективі 10-20 років сприятиме розвитку освіти всіх рівнів і, як наслідок, підвищенню ефективності української економіки.

Перелік запропонованих заходів, що мають привести до стабілізації і розвитку українського книжкового ринку, не є вичерпним і має бути розширений після консультацій з Асоціацією видавців і книгорозповсюджувачів, Українською бібліотечною асоціацією, Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури України, Державним комітетом статистики України та іншими зацікавленими інституціями. Всі рекомендовані заходи мають бути запроваджені впродовж наступних 1-3 років. У процесі їх впровадження потрібно вести моніторинг, а у 2016 році провести наступне комплексне дослідження і оцінити ефективність впровадження змін.

Олександра Коваль,  
президент ГО «Форум видавців»

